

ÂŞIK TALİBÎ COŞKUN'UN SEYAHAT DESTANLARINDA KAYSERİ VE YÖRESİ

Dr. Doğan KAYA*

Âşıklar, başta aşk, tabiat ve olaylar olmak üzere hemen her konuda şiir söylerler. Ortaya konulan şiirler içinde bazıları tarihe ışık tutacak tarzdadır. Gezip gördükleri yerleri dile getirdikleri seyahat şiirleri de bunlardan birisidir.

Talibî edebiyatımızda seyahat şiirleri söyleyen âşıkların başında gelir. Çünkü o, ülkeyi en fazla dolaşan ve bu doğrultuda şiirler söyleyen birisidir.

Asıl konuya geçmeden onu yakından tanımak yerinde olacaktır.

Talibî, XX. yüzyılın önde gelen âşıklarındandır. 1898'de Sivas'ın Altınyayla ilçesinde doğmuştur. Asıl adı Hacı Bektaş'tır. Babası, Mustafa, annesi de Taşlıhüyük köyünden Seyitler sülâlesinden Meryem'dir. On üç yaşındayken babası, Birinci Dünya Savaşında tifo hastalığına yakalanmış ve kurtulamamış, Sivas'ın Karacalar köyüne defnedilmiştir. Bunun üzerine Talibî, dört kardeşi ile birlikte (Ahmet, Mehmet, Bekir, Fadime) yetim kalmıştır. En büyükleri Talibî'dir. Çocuklukları yoksullukla geçmiştir. Talibî, bir yandan çobanlık bir yandan da rençperlik yaparak ailesinin geçimini üstlenmiştir. Talibî, küçükken bir müddet hocaya gitmiş, Arap Alfabetini, daha sonra da kendi kendine Latin Alfabetini öğrenmiştir. Sesinin güzel olduğu söylenir. Bir ara, köyünde imamlık da yapmıştır. On yedi yaşında Kürkcüyurdu köyünden Zeliha ile evlenmiştir. Bu evlilikten Hüseyin, Mustafa ve Kuddusi adlarında üç oğlu olmuştur. Çocuklarını yoksulluk içerisinde büyüten Zeliha, 1963'te vefat etmiştir. Talibî'nin başından bir çok evlilik geçmiştir. Talibî, 19-20 yaşlarında iken anneleri Meryem vefat eder ve birkaç ay sonra da Talibî, askere gider. Askerlik eğitimini 48 ay olarak Konya, İzmir ve Sivas'ta yapmıştır. Askerlik hizmeti sonrası Talibî'nin dirliği-düzeni bozulmuş o da çareyi gurbete çıkmada bulmuştur. Gurbete çıkmasında gördüğü rüyanın da etkisi olmuştur. Bir gün rüyasında Evliya Çelebi'yi görmüş. Evliya, rüyasında ona Kur'an-ı Kerim okumuş sonra; "*Üzülme sen de benim gibi seyahate çık, kendini avutursun.*" diye öğütlerde bulunmuştur. Ölünceye kadar yurdun dört bucağını dolaşmıştır. Türkiye'de -deyim yerindeyse- hemen hemen gitmedik yer

* C. Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr. Üyesi 58140/SIVAS, drdogankaya@gmail.com

Âşık Talibî Coşkun

bırakmayan Talibî kendisinden söz edilirken “İkinci Evliya Çelebi” yahut “XX. yüzyılın Evliya Çelebi’si” gibi sıfatlarla anılmıştır. Bunun yanında o “Aşkın Pehlivanı” yahut “Turizm Halk Şairi” gibi sıfatları da kullanmıştır. 1938 yılında itibaren başlayan gurbet hayatı, ölüm günü olan 12 Mart 1976’ya kadar sürmüştür. Talibî, geçimini genellikle okullarda ve sinemalarda okuduğu şiirlerden kazandığı para ile sağlamaya çalışmıştır. Şiirlerini kendisine has nağmelerle terennüm etmiştir.

Talibî, Ahmet Kutsi Tecer’in, 5-7 Kasım 1931 tarihinde Sivas’ta yaptığı I. Sivas Halk Şairleri Bayramına katılma imkânı bulmuştur. Onu bir *destan şairi* olarak niteleyebiliriz. Söylediği destanlarla (*Ağıt, beldelerle, dua, olay, kız / kadın, kişiler, kurum ve tesislerle ilgili, millî, sosyal, yolculuk destanları*) edebiyatımızın destan söyleyen âşıklarının başında gelir. Bunun yanında en hacimli destanlardan birisini ortaya koyan da Talibî’dir. Bir seyahatname destanı olan *Dolaştı Dünyayı Aldı Diline* adlı kitabın tamamı bir şiirdir ve 160 dördlüktür. Diğerleri içinde *Deprem Destanı* 89 dördlük, *Kıbrıs Destanı* 77 dördlüktür. Talibî bu yönüyle edebiyatımızda en hacimli destan söyleyen şairler arasında yer alır. Her konuda şiiri vardır. Üslubu akıcı, dili sadedir ve anlatımında zorlama yoktur.

Âşıkların edebiyatımıza dolayısıyla kültürümüze yaptıkları en önemli katkı, şüphesiz Türkçeye hizmetleridir. Az kelimeyle derin anlamlı sözler söylemeleri, onların başta gelen vasıflarıdır. Duygu ve düşüncenin şiir tekniğiyle birleşmesiyle ortaya çıkan sözler, bir bakıma onların gücünü ve büyüklüğünü belirler. Konuya bu açıdan baktığımızda Talibî’yi usta âşıklar sınıfına koyabiliriz.¹

Talibî biraz önce de sözünü ettiğimiz gibi gezgin âşıktır. Gezdiği yerlerde gördüğü olayları, durumları, sosyal yapıyı ve diğer hususları şiirlerinde konu etmiş, böylelikle geçmişten günümüze ışık tutmuştur.

¹ Sırrı Yalçın, *Talibi Coşkun*, Sivas, 1935, 48 s. / *İlâveli Ankara Destanı*, 1939, 32 s. / Fazıl Oyat, *Zelzele Seylâp Destanı*, Ankara, 1944, 32 s. / Sivas Halkevi, *Seher Yeli Gibi*, Sivas, 1946, 48 s. / Kemal Or, *Trakya Destanı*, Kayseri, 1948, 28 s. / *Erciyes Yaylası*, Kayseri, 1949, / Fazıl, Oyat, *Çukurova Sesleniyor*, 1950, 20 s. / Nuri Aydın, *Kore Harbi Şehitleri Destanı*, Samsun, 1952, 4 s. / Halil, Sapkin, *Samsun Destanı*, Samsun, 1952, 4 s. / *Trabzonda Coşan Gönül*, Trabzon, 1957. / *Kahramanlık Türk Ordularının Zafer Destanı*, 1958, 8 s. / Konyalı Molla Hünkârzade Sezai GÜLEP, *İnkılâp Sesi*, Samsun, 1961, 8 s. / *Turizm Halk Şairi Talibi Coşkun*, Konya, 1965. / Konyalı Molla Hünkârzade Sezai Gülep, *Kıbrıs Destanı*, 1974, 31 s. (I. Baskı 26.12.1963, II. Baskı 1967). / *Büyük Ölüm Acısı*, Ankara, Tarihsiz, 14 s. / İbrahim Gökbakar, *Felek Yarası*, Ankara, Tarihsiz, 32 s.

Bu tip şiirlerde çoğu zaman sosyolojik, folklorik, tarihî, coğrafi bilgiler buluruz. Bir bakıma bu şiirler geçmişi günümüze yansıtmada belge hüviyetindedir. Talibî'nin şiirlerinde de bunları bulmaktayız. Biz bu çalışmamızda onun Kayseri'yi konu edinen seyahat destanlarına temas edeceğiz. Onun bu tarzda söylediği on bir destanı vardır. Söz konusu şiirler tarafımızdan hazırlanan Âşık Talibî Coşkun adlı kitapta kayıtlıdır. Bu esere de Talibî'nin 1949 yılında Kayseri'de bastırıldığı Erciyes Yaylası adlı kitaptan aktarılmıştır.

Şiirin adı	Özelliği
1. Pınarbaşı ²	8 dördlük, dönerayak
2. Hisarcık ³	10 dördlük, dönerayak
3. İncesu ⁴	6 dördlük, dönerayak
4. Kayseri'de Pazar ⁵	19 dördlük, tekayak
5. Bünyan ⁶	7 dördlük, dönerayak
6. Develi-Yahyalı ⁷	4 dördlük, dönerayak
7. Develi ⁸	5 dördlük, dönerayak
8. Kayseri ⁹	11 dördlük, dönerayak
9. Yeşilhisar ¹⁰	6 dördlük, dönerayak
10. Hacılar ¹¹	7 dördlük, dönerayak
11. Kayseri'de Kış Destanı ¹²	17 dördlük, dönerayak

Yukarıda sözünü ettiğimiz destanlardan en hacimli 19 dördlük olan *Kayseri'de Pazar* destanıdır. Örnek aldığımız şiirler döner ayaklıdır. Sözünü ettiğimiz bu destan ise tek ayaklıdır. Şiirlerin tamamı 108 dördlüktür.

Talibî Coşkun, irdelediğimiz şiirlerde bizlere şu bilgileri vermektedir.

1. Pınarbaşı

² Doğan Kaya, *Âşık Talibî Coşkun*, Sivas, 2005, s. 171-172.

³ Doğan Kaya, a. g. e., s. 189-190.

⁴ Doğan Kaya, a. g. e., s. 191.

⁵ Doğan Kaya, a. g. e., s. 195-197.

⁶ Doğan Kaya, a. g. e., s. 198.

⁷ Doğan Kaya, a. g. e., s. 205.

⁸ Doğan Kaya, a. g. e., s. 206.

⁹ Doğan Kaya, a. g. e., s. 209-210.

¹⁰ Doğan Kaya, a. g. e., s. 211.

¹¹ Doğan Kaya, a. g. e., s. 214.

¹² Doğan Kaya, a. g. e., s. 379-381.

Âşık Talibî Coşkun

Talibî, 1948 yılında Pınarbaşı'na gelir. Kendisi oraya gelmeden şöhreti gelmiştir. Halk kendisiyle sohbet eder, ona ilgisini esirgemez, üç gün misafir eder.

Önceki ki ismi Aziziye'dir. Şirin bir kasabadır. Yeri yüksektir ve Uzunyayla tarafındadır. Çok kazadan daha ileridedir. Çarşıları şirin, caddesi geniştir. Yeri yayladır ve etrafı dağlıktır. Taşları kara, toprağı aktır. Havası serindir. Gözeleri kaynar, soğuk suları ab-ı hayat gibidir. Sular coşkundur, dereleri çağlar. Bahçeleri hoştur, gülleri kokar. Ekmeği aşı lezzetlidir. Güzel atlar yetiştirilir.

Halkının Bir kısmı Çerkez, bir kısmı Avşar'dır. Eski ağaların bir kısmı kalmamıştır. Eşrafı çoktur ve insaflıdır. Kavimi hısmı birbirini sayar. Halkı çalışkan, medeni ve akılı başındadır.

2. Hisarcık

Hisarcık bir dere boyunca iskan edilmiştir. Bir tepenin sırtına kurulmuş olup dere tepe cılga yolları çoktur Yanında Kıranardı vardır. Kıranardı yüksek, Talas engindedir. Suyu ab-ı hayat gibi akar. Manzarası güzeldir. Bahçelerinde güller vardır. Arazisi çölleri gayet dardır, davarları malları birbirine karışıktır. İlkbahar geçtiği halde karlar erimemiştir. Gençleri medeni ve akıllıdır.

Çevresindeki yerleşim merkezlerinden olan Reşadiye, soğan sarımsak diker. Ağoskaya, rençperdir, çok tohum eker. Reşadiye ile Ağoska arası on dakikadır. Talibî, Endüllük köyünün de isminin değiştirilmesini ister.

3. İncesu

Talibî, Kayseri'nin İncesu kazasına geldiğinde Belediye kıraathanesinde onun için bir gece yapılır. Halk kendisinden beldeleri için bir şiir söylemesini ister. O da söylediği destanda şu hususları dile getirir:

Bir dere içindedir. Eski bir kasabadır Önünde Kara Mustafa Paşa'nın eseri olan sur/hisar vardır. Konakları taştan yapılmıştır. Çarşı pazarı gayet muntazamdır.

Etrafında meyve ağacı çoktur. Halkı, hem rençper hem de bağcıdır. Arazisi hep taştır. Halk, dereleri, çukurları hep tarla

etmiştir. Bir kısmı da yazın bağa göçer. Zenginleri, fakiri kollar. Hane sahipleri misafirperverdir.

4. Kayseri'de Pazar

Pazarın ismi kurulduğu günden dolayı Salıpazarı'dır. Keçikapı'da semtinde kurulmuştur. Sabahtan kalkan pazara gider. Pazar yeri mahşer gibi kalabalıktır ve yeri dar olduğu için ahali sığmamaktadır. Belediye her mala bir narh vermektedir. Kilo ve gramların hepsi damgalıdır. Her dükkânda sanki bir sergi vardır. Her çeşit meyve ve mal (pastırma, şeker, kestirme, kuzu eti, balık, horoz, ördek, çömlek, bardak gibi...) vardır. Bunlardan birkısmı dışarıdan develerle taşınmıştır. Kavun karpuzlar, Ürgüp'ten ve Yarpuz'dan getirilmiştir. Burada pazarlıksız mal alınmaz.

Pazara, belediyenin vazifelendirdiği Çarşıağası denilen kişiler düzen vermektedir ve satıcılar mallarını kontrol eden bu Çarşıağasından oldukça çekinir. Pazarda cin gibi çarpan fırsatçılar ile rakı içip baygın yatan insanlar da vardır.

Pazarın değişmez şahsiyetlerinden birisi herkesin tanıdığı Eskici Hacı Ağa'dır. Hacı Ağa özü söz mert olan birisidir.

5. Bünyan

İsmine önceden Hamidiye denirdi. Şirin kazadır. Ortası meydanlık ve etrafı çarşıdır. Binaları sağlam ve çini taşlıdır. Sokakları iniş yokuşludur. Kumaş-bez fabrikası vardır. Elvan nakışlı halıları dokunur. Çok sayıda zengini vardır. Sanatkâr ve çalışkan gençleri vardır.

6. Develi-Yahyalı

Buraya kimisi Develi kimisi de Everek der. Yahyalı, Develi'nin nahiyesidir. Bahçeleri fidanları vardır. Ağaçlar meyve doludur.

7. Develi

Erciyes dağının eteğindedir. Âşık Seyranî gibi güçlü âşığı vardır. Zengin ve tüccar yatağı bir kasabadır. İnsanları kadir kıymet bilir, gani gönüllüdür. Suları soğuk, havası güzeldir. Toprağı bereketli

Şık Talibî Coşkun

olup her çeşitli meyve ve sebzeler yetişir. Yörede, İlbiz Pınarı ünlüdür.

8. Kayseri

Ezelden beri evliya yatağıdır. Bünyesinde mescit, medrese, tekke, türbe ve pekçok Selçuklu eseri vardır. Cami ve hamamları mermerdendir. Güzelliğine Edirne, Erzurum denktir ve İstanbul ayarında ve İzmir'e eşitir. Ankara'dan da aşağı değildir. Erciyes Palas Oteli meşhurdur. Mezatta dellallar faaliyet gösterir. Çarşıları şirindir ve bina hep kâgirdir. Karşı karşıya yapılmış dükkânlarında türlü kumaşlar satılır. Katar katar develer çekilir. Halkı çalışkan ve kanaatkârdır. Esnafı doğru tartar ve kazançları helâldir. Hocası, hafızı çoktur. Cemaat camileri doldurmaktadır.

9. Yeşilhisar

Kayseri'nin Yeşilhisar kazasında halk Talibî'yi bağrıma basar. Ona yardım olsun diye, Halkevi salonunda bir de sanat gecesi düzenlerler. Onların bu ilgisine karşılık Talibî irticalen bir destan söyler ve destanında şu hususları anlatır.

Etrafı dağlık önü düz ovadır. Karşısında dumanlı Erciyes görünür. Her tarafı çayır çimendir. Bağları çok güzel ve havası hoştur. Kışın bekârlar ava çıkar. Şehrin ortasında meydan vardır. Acem eseri bir hamamı vardır. Çarşı pazarı işlektir. En fukarası zevkine düşkündür; ellerinde saz, keman vardır.

10. Hacılar

Şehire bağlı merkez bucağıdır. İki bin hanelidir ve kaza halindedir. Erciyes dağı kible tarafındadır. Yeri yüksek ve başı karlıdır. Havası gayet hoştur ve sıcağı olmaz. Halkı sanatkârdır ve tezgâh başında kimi bez kimi kumaş dokur. Öyleki her evden bir tezgâh sesi gelmektedir.

11. Kayseri'de Kış Destanı

1949 yılında kış mevsimi Kayseri’de çok şiddetli geçer. Bir yandan soğuk bir yandan da yokluk Talibî’yi canından bezdirir. Çektiği ıstırapları destanlaştırır ve şu önemli hususlara dikkat çekir:

Erciyes, çok dağdan büyüktür. Ali Dağı, belki beşte birisidir. Etrafı yeşil, tepesi ağdır. Önünde Kayseri ardında Develi vardır. Bu senenin kışı, fukaranın belini bükmüştür. Halk yakacağa para yetiremez olmuştur. Bir kalbur saman bir liraya, bir kilo odun on kuruşa çıkmıştır. Aç kalanlar heybe çuvalı satmıştır. Soğuktan köpekler kediler hep ölmüş, kurtlar bunalmış bir birin yemiştir. Sanki yerler deniz gibidir ve gökler boz dumandır. Dağların başından duman kalkmaz olmuş, trenler durmuş demir raylar çatlamıştır. Lâle Belî’nde çok yolcu azmış, Ürgüp yolunda çok kamyonlar kalmıştır.

Şimdi oğul baba sözü tutmamakta ve büyüğünü tazirlemektedir. Bu yıl, ilgi kemana ve sazadır. Gözler de daima gelinin kızın üzerindedir.

Bu bilgiler çerçevesinde seyahat destanlarının ne gibi bir işlevi olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda sıraladığımız bilgilerden hareketle seyahat destanlarının gösterdiği özellikleri şöyle sıralayabiliriz.

*Bir beldenin geçmişiyle ilgili olarak birtakım tespitleri ortaya kor.

*Sosyolojik, tarihî, coğrafi ve folklorik konuları işlediklerinden dolayı bu bilimlere yardımcı olur.

*Halkın inancı ve ahlakî yapısına dair tespitler vardır.

*Esnaf teşkilatı ve iş hayatına dair bilgiler yansıtırlar.

*Olayları yansıtılmaları yönüyle tarihe ışık tutarlar.

*Toponomik bilgiler ihtiva ederler.

*Meteorolojik bilgiler verirler.

Şiir Talibî Coşkun

Yerleşim yerleri ve yöreler hakkında yapılacak çalışmalarda tarihi vesikalar birinci derecede önemli malzemelerdir. Bunun yanında gazeteler, hatıra yazıları, belgesel filmler ve fotoğrafları da göz ardı etmemek gerekir. Bu çalışma bize göstermiştir ki seyahat destanları da geçmişî günümüze yansıtması bakımından çok önemli bir vazifeyi yerine getirmektedirler. Bizlere düşen ise; ilgili yöre hakkında söylenmiş bu şiirleri tespit edip onları bilim âleminin hizmetine hazır hale getirmektir.